

ЛЕКЦІЯ 8

СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ РОЗВИТКУ

План

- Концепції розвитку: загальна характеристика
- Діалектика: сутність, принципи.
- Закони діалектики.
- Синергетика, метафізика: сутність, принципи

Концепції розвитку: загальна характеристика

РОЗВИТОК — це незворотна, спрямована, необхідна зміна матеріальних та ідеальних об'єктів.

РОЗВИТОК має такі ознаки:

- Якісні зміни в предметі, явищі або процесі
- Певна спрямованість розвитку
- Спадкоємність та незворотність розвитку

Основні концепції (моделі) розвитку:

- **Діалектика**
- **Метафізика**
- **Синергетика**

ВИОКРЕМЛЮЮТЬ ТАКОЖ ТАКІ КОНЦЕПЦІЇ РОЗВИТКУ:

Діалектико-ідеалістична – розвивається перш за все ідеальне (розум, свідомість, дух) (Гегель, Кант)

Діалектико-матеріалістична – розвиток матеріального обумовлює розвиток ідеального (Маркс, Ленін).

Натуралістична - розвивається перш за все природа (Ч.Дарвін).

Творчого імпульсу - розвиток порівнюють з натхненням.

Рівноважно-інтеграційна – розвиток розуміється по формулі «рівновага – нерівновага - рівновага»

Градаційна – розвиток йде поступово по сходам (**step by step**).

Діалектика: сутність, принципи.

ДІАЛЕКТИКА - ЦЕ :

- теорія розвитку та загального зв'язку
- метод пізнання та перетворення світу
- наука про загальні закони розвитку природи, суспільства та мислення (людини).
- мистецтво вести спір (таке розуміння діалектики було в античній філософії)

ДІАЛЕКТИКА

підрозділяється на:

- об'єктивну – закони розвитку природи та суспільства
- суб'єктивну – закони пізнання та перетворення світу

Суб'єктивна діалектика повинна відображати об'єктивну діалектику.

ІСТОРИЧНІ ФОРМИ ДІАЛЕКТИКИ

- **Наївна (стихійна) діалектика** - характерна для античної філософії (Греція, Рим) – мілетська філософська школа, Піфагор, Платон, Аристотель.
- **Ідеалістична діалектика** - розуміє розвиток як саморозвиток духовного начала (Кант, Гегель, Ф. Аквінський).
- **Матеріалістична діалектика** матеріальне(природа) обумовлює розвиток ідеального (свідомості), яке потім впливає на розвиток матеріального (К.Маркс, Ф. Енгельс, В.І.Ленін).

ПРИНЦИП (від лат. *principium*) — начало, основа) - означає фундаментальне положення, первісне начало, найсуттєвішу основу певної концепції, теорії.

ПРИНЦИПИ ДІАЛЕКТИКИ -

- Все в світі змінюється, рухається, розвивається
- Все в світі взаємопов'язано, існує зв'язок всього із усім.
- Протиріччя – це джерело та причина саморуху світу.

Термін "принцип" набув широкого
ВЖИТКУ.

Кажуть: "принципова людина", тобто
тверда, цілеспрямована, непідкупна,
непоступлива; «У неї немає ніяких
принципів", тобто немає стрижня, волі,
переконань тощо.

Поняття **зв'язку** відбиває
взаємообумовленість речей і явищ,
розділених у просторі і часі

Зв'язки можуть бути:

- об'єктивними і суб'єктивними,
- внутрішніми і зовнішніми,
- суттєвими і несуттєвими,
- простими і складними,
- необхідними і випадковими,
- причинними і наслідковими,
- сталими і несталими,
- постійними і тимчасовими,
- прямими і опосередкованими,
- повторюваними і неповторюваними
- одиничними, особливими, загальними.

ТИПИ ЗВ'ЯЗКІВ

в залежності від структурної організації матерії:

- механічні,
- фізичні,
- хімічні,
- біологічні
- суспільні.

СУСПІЛЬНІ ЗВ'ЯЗКИ У СВОЮ ЧЕРГУ МОЖУТЬ БУТИ

- виробничі,
- класові,
- національні,
- родинні,
- групові,
- правові,
- особистісні.

Дуже важливими для науки і практики є закономірні зв'язки, їх пізнання.

ЗАКОНИ ДІАЛЕКТИКИ

- **ЗАКОН** - це зв'язок між явищами, який є:
 - 1) об'єктивним; 2) необхідним; 3) загальним; 4) внутрішнім; 5) суттєвим; 6) повторювальним

Закон.

— це, передусім, об'єктивність, те, що не залежить від волі і бажання людини, від її свідомості. Звичайно, мова не йде про юридичні закони, які сьогодні приймаються, а завтра — скасовуються. Якщо, наприклад, ми ведемо мову про закони збереження енергії та речовини чи про закон всесвітнього тяжіння, то було б безглуздям стверджувати, що ми зможемо їх скасувати чи свідомо загальмувати їхню дію. Це стосується також і об'єктивних законів розвитку суспільства. Отже, найсуттєвішою ознакою закону буде те, що він відображає об'єктивний стан речей, об'єктивні зв'язки між речами, предметами, явищами.

Можна виділити ТРИ ГРУПИ ЗАКОНІВ:

- 1) **ОКРЕМІ ЗАКОНИ** - притаманні певним формам руху матерії (закони механіки, хімії, біології тощо);
- 2) **ОСОБЛИВІ ЗАКОНИ** - притаманні усім або багатьом формам руху матерії (закони математики, кібернетики, закони збереження);
- 3) **ЗАГАЛЬНІ, УНІВЕРСАЛЬНІ ЗАКОНИ** - **ЗАКОНИ ДІАЛЕКТИКИ.**

- Слід розрізняти **закони природи і закони суспільства**. Перші діють стихійно. Другі виявляються через свідомі дії людей. І це накладає певний відбиток на дію законів. Закони суспільства можуть ігноруватися, гальмуватися людьми тощо.
- Є **динамічні та статистичні закони**. У **динамічних** законах передбачення мають однозначний характер — "так, а не інакше, піде процес розвитку". У статистичних законах передбачення носять імовірний характер" — "може бути, а може ні". Останнє зумовлене дією багатьох випадкових факторів. Статистичні закони виявляються в результаті взаємодії значної кількості елементів певної системи. Закони суспільства носять статистичний характер.

З категорією "закон" має зв'язок категорія "закономірність".

Це — не тотожні поняття. Вони є однопорядковими, бо у них відображені необхідні, об'єктивні, загальні зв'язки, що існують в об'єктивній дійсності. **Але закономірність є ширшим, ніж закон поняттям.** Це сукупна дія багатьох законів, що конкретизують, наповнюють певним змістом закономірність розвитку природи і суспільства.

Діалектика спирається на **три основні, універсальні закони:**

- **закон взаємного переходу кількісних змін у якісні,**
- **закон єдності та боротьби протилежностей**
- **закон заперечення заперечення.**

Вони називаються основними, універсальними законами діалектики, тому що, по-перше, притаманні усім сферам дійсності, тобто діють у природі, суспільстві та пізнанні; по-друге, розкривають глибинні основи руху та розвитку, а саме: його джерело, механізм переходу від старого до нового, зв'язки нового із старим, того, що заперечує, з тим, що заперечується.

ЗАКОНИ ДІАЛЕКТИКИ

1. Закон єдності і боротьби протилежностей – вказує на джерело розвитку: сутність речі, а також можливості її змін визначаються внутрішніми протиріччями; джерелом розвитку є вирішення протиріч

Протиріччя – це :

такі відносини між протилежностями, що водночас і обумовлюють, і заперечують один одного;
єдність та боротьба протилежностей.

Етапи розвитку протиріч:

- *тотожність предмета*
- *поява відмінностей в ньому*
- *виникнення протилежностей*
- *боротьба протилежностей*
- *вирішення протиріччя шляхом:*
 - *знищення однієї з сторін;*
 - *поєднання, примирення сторін.*

Наш світ суперечливий і тому вирішення суспільних протиріч – підґрунтя соціального прогресу.

ВИДИ ПРОТИРІЧ:

- Внутрішні і зовнішні
- Основні та неосновні
- За сферами суспільного життя виокремлюють – економічні; політичні, соціальні, духовні (ідеологічні) протиріччя.

Основна проблема соціального управління сформулювати основні протиріччя суспільного розвитку і знайти шляхи їх оптимального вирішення.

В суспільстві використовують наступні ідеології соціального розвитку:

- революційно-радикальна ідеологія – спрямована на досягнення як кращих так і скоріше якісних змін у суспільстві,
- реформістсько-покропкова ідеологія – вважає, що реформи є єдиним засобом якісних змін у соціумі.

2. Закон взаємного переходу кількісних змін в

якісні і навпаки – цей закон вказує на механізм розвитку. Сутність цього закону розкривається через наступні категорії:

- А) якість** - філософська категорія, що позначає суттєву характеристику предмета, яка не може змінюватися. Це те, завдяки чому одна річ відрізняється від іншої;
- Б) кількість** – філософська категорія, що позначає несуттєву характеристику предмета, яка може змінюватися – наприклад, об'єм, вага, інтенсивність тощо;
- В) міра** - інтервал, в рамках якого кількісні зміни не переходять в якісні (наприклад, мірою води є температура з 0 до 100 градусів за Цельсієм);
- Г) стрибок** – форма розвитку, форма переходу от однієї якості до другої.

ВИДИ СТРИБКІВ

як форми переходу до нової якості

- вибухоподібні

- повільні

ЯК ПОВ'ЯЗАНІ КІЛЬКІСТЬ ТА ЯКІСТЬ

- Якість та кількість завжди взаємопов'язані.
- Тільки ті кількісні зміни, що порушують міру предмета, приводять до нової якості.
- Якість та кількість мають відносну самотійність.

3. Закон заперечення заперечення -

відображає спадкоємність між тим, що заперечується і тим, що заперечує. Зміст закону – розвиток здійснюється через нескінчену кількість діалектичних заперечень. Цей процес відбувається об'єктивно як діалектичне заперечення елементів старого і утвердження елементів нового, тобто і в новому є старе, але в перетвореній формі, в "знятому" вигляді.

В діалектиці заперечувати — не значить просто сказати "ні", або оголосити річ неіснуючою, або "знищити її будь-яким способом". Спосіб діалектичного заперечення має бути таким, щоб давав змогу далі розвиватися, щоб була спадкоємність старого з новим.

Формами діалектичного заперечення є:

- зближення,
- злиття,
- обмеження,
- скасування,
- удосконалення,
- конвергенція,
- критика,
- самокритика,
- реформа,
- соціальна революція тощо.

(63) Синергетика, метафізика: сутність, принципи

Особливе місце серед альтернатив діалектики посідає синергетика.

Поняття "синергетика" ввів у науковий обіг наприкінці 60-х років ХХ ст. німецький філософ Герман Хакен. Розвитку синергетики сприяв також бельгійський вчений Ілля Пригожин (1917-2003), Лауреат [Нобелівської премії з хімії](#) 1977 року.

Термін синергетика використовується як в природничих науках, так і в гуманітарній сфері.

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ СИНЕРГЕТИКИ:

1) Наш світ є:

- *Нестабільним*
- *Нелінійним*
- *Відкритим(завжди є варіанти, «сценарії» розвитку майбутнього)*
- *Постійно зростає складність всіх матеріальних систем*

2). Основні поняття с и н е р г е т и к и:

- *б і ф у р к а ц і я* – критичний момент в розвитку будь-якої матеріальної системи, коли поведження матеріальної системи стає нестійким і непередбаченим
- *ф л у к т у а ц і я* – вплив(навіть, незначний) на матеріальну систему, що веде до біфуркації

3). *С и н е р г е т и к а* розглядає будь-яку матеріальну систему в процесі переходу від хаосу до порядку й навпаки

Синергетика пояснює процес самоорганізації в складних системах так:

1. Система повинна бути відкритою. Закрита система відповідно до законів термодинаміки повинна в кінцевому результаті прийти до стану з максимальною ентропією і припинити будь-яку еволюцію.
2. Відкрита система повинна бути досить далека від точки термодинамічної рівноваги. У точці рівноваги як завгодно складна система має максимальну ентропією і не здатна до якої-небудь самоорганізації. У положенні, близькому до рівноваги і без достатнього припливу енергії ззовні, будь-яка система з часом ще більше наблизиться до рівноваги і перестане змінювати свій стан.
3. Фундаментальним принципом самоорганізації є виникнення нового порядку і ускладнення систем через флуктуації. Фундаментальним принципом самоорганізації є виникнення нового порядку і ускладнення систем через флуктуації (випадкові відхилення) станів їх елементів і підсистем. Такі флуктуації зазвичай придушуються в усіх динамічно стабільних і адаптивних системах за рахунок негативних зворотних зв'язків, що забезпечують збереження структури і близького до рівноваги стану системи. Але у складніших відкритих системах, завдяки притоку енергії ззовні і посилення нерівноважності, відхилення з часом зростають, накопичуються, викликають ефект колективної поведінки елементів і підсистем і, врешті-решт, призводять до «розхитування» колишнього порядку і через відносно короткочасний хаотичний стан системи призводять або до руйнування колишньої структури, або до виникнення нового порядку. Оскільки флуктуації носять випадковий характер, то поява будь-яких новацій у світі

МЕТАФІЗИКА

Поняття "метафізика" в історико-філософському аспекті має ряд значень:

- 1) метафізика — це синонім філософії;
- 2) метафізика — це концепція розвитку, метод пізнання, альтернативний діалектиці. В значенні "антидіалектика" термін "метафізика" запровадив у філософію Гегель.
- 3) метафізика в переносному розумінні (буденному) вживається для означення чогось абстрактного, малозрозумілого, умоспоглядального;
- 4) метафізика — спосіб з'ясування світоглядних питань, які не піддаються осягненню за допомогою експерименту та методів конкретних наук;
- 5) метафізика — це вчення про надчуттєві, недоступні досвідові принципи і начала буття (існування світу).

У чому ж виявляється **ВІДМІННІСТЬ** **ДІАЛЕКТИКИ І МЕТАФІЗИКИ?**

- *У розумінні зв'язку старого і нового*
- *. У розумінні джерела розвитку, руху, зміни.*
- *У розумінні "механізму" розвитку, способу переходу від старої до нової якості.*
- *У розумінні спрямованості розвитку*
- *У самому стилі мислення, усвідомлення дійсності.*
- *У розумінні суті істинного знання.*
- *У розумінні самої суті пізнання.*
- *Метафізика дає однозначну, статичну і умоглядну картину світу.*

Тест 8

- 1. ... - це теорія розвитку та загального зв'язку
- метод пізнання та перетворення світу
- .2. Автор “Декамерона”.
- 3... ... - свідоме викривлення інформації.
- 4. Автор роботи “Нова Атлантида”.
- 5. — це незворотна, спрямована, необхідна зміна матеріальних та ідеальних об'єктів.
- 6. ... – критичний момент в розвитку будь-якої матеріальної системи, коли поведження матеріальної системи стає нестійким і непередбаченим.